

SAMSAT'TAN ACEMHÖYÜK'E ESKİ UYGARLIKLARIN İZİNDE ALİYE ÖZTAN'A ARMAĞAN

From Samosata to Achemhöyük Trailing the Ancient Civilizations
Studies Presented to Honour of Aliye Öztan

Editörler / Editors
Süleyman Özkan
Halime Hüryılmaz
Atila Türker

**SAMSAT'TAN ACEMHÖYÜK'E
ESKİ UYGARLIKLARIN İZİNDE
ALİYE ÖZTAN'A ARMAĞAN**

**From Samosata to Acemhöyük Trailing the Ancient Civilizations
Studies Presented to Honour of Aliye Öztan**

Editörler/Editors

Süleyman Özkan
Halime Hüryılmaz
Atila Türker

Ege Üniversitesi Basımevi
Bornova – İZMİR / 2017

İÇİNDEKİLER

Önsöz	VII
Prof. Dr. Aliye Öztan'ın Özgeçmişi.....	IX
Sunuş	XI
Aliye Öztan'ın Yayınları.....	XIII
MAKALELER	
Enver AKGÜN Seydişehir Gökhöyükbağları Höyüğü'nde Bulunmuş Antropomorf Bir Kap Üzerine	1-12
Hatçe BALTACIOĞLU Alaca Höyük Erken Tunç Çağı Yönetici Mezarları ve Hitit Kültür Katı ile İlişkisi.....	13-24
Pınar ÇAYLI Gelenekte Devamlılık: Orta Kalkolitik Güvercinkayasası ve Köşk Höyük I	25-42
Cengiz ÇETİN Klazomenai Erken Tunç Çağı Sur Duvarı Koruma-Onarımı	43-54
Lorenzo D'ALFONSO Suvasa and the Open-Air, Non-Royal Cultic Monuments of Hittite and Post-Hittite Anatolia.....	55-66
Işıl DEMİRTAŞ ve Sevil GÜLÇUR Güvercinkayasası'nda Kabartma Bezekli Bir Av Sahnesi	61-70
Belkis DİNÇOL – Hasan PEKER Yayınlanmış Bazı Anadolu Hiyeroglifli Mühürlerin Okunuşlarında Yeni Değerlendirmeler	79-89
Refik DURU Hacılar Büyük Höyük İTÇ I Yerleşmesinde Bulunmuş İki Özgün Kap Türünün Tarihlenmesi Sorunu.....	91-96
Atilla ENGİN Urşu / Urşum İçin Bir Lokalizasyon Önerisi: Gaziantep-Kale Höyüğü	97-111
H, Kübra ENSERT Oylum Höyük'ten İki Yeni Assur Silindir Mührü: Okçu ile Yılan Ejderhanın Mücadelesi ve Bir Av Sahnesi	113-117
Yılmaz Selim ERDAL, Kameray ÖZDEMİR, Ömür Dilek ERDAL Acemhöyük'ten Bir İnsan İskeletinde Saptanan Yaralanmaların Adli Antropolojik Açısından İncelenmesi	119-134
Elif GENÇ Kuriki Höyük'te Ele Geçen Bir Grup Yeni Assur Dönemi Silindir Mührü.....	135-144
Farshid İravani GHADİM Urartu Savaş Aletleri Üzerindeki Betimleme Sanatına Dair Yeni Gözlemler	145-152
Alireza GHOUCHİ - Alireza HEJEBRİ NOBERİ Larican Kurgan Mezarlarından Ele Geçen Silâhlar	153-175
Halime HÜRYILMAZ Gökçeada-Yenibademli Höyüğün Yüksek Şerit Kulplu Kâseleri ve Düşündürdükleri	177-185

GELENEKTE DEVAMLILIK: ORTA KALKOLİTİK GÜVERCİNKAYASI VE KÖŞK HÖYÜK

Pınar ÇAYLI*

Aliye Öztan hocama saygılarımla...

Giriş

Güvercinkayası (Aksaray) ve Köşk Höyük (Niğde) yerleşmeleri, aynı coğrafi bölge içinde komşu illerde yer almaktadır. Belli bir zaman aralığında çağdaş olan bu iki yerleşmenin Orta Anadolu'nun tarihöncesi kültürlerini anlamada katkıları büyüktür. Kültürel tabakalanma dizinleri birebir örtüşmese de, Orta Kalkolitik Güvercinkayası I ve II tabakaları ile Köşk Höyük I. tabakasında göze çarpan bazı ortak paydalar bulunmaktadır. Bu yazının ele alınma nedeni, her iki yerleşmede benzerlik gösteren yer seçimi, mimari, geçim ekonomisi ve depolama ünitelerindeki ortak paydaların altını çizmek ve Güvercinkayası'nda ürün depolama unsurlarının kültürel boyutta genel tanıtımını yapmaktır.

ARAŞTIRMA TARİHÇESİ VE KÜLTÜREL SIRA DÜZEN

Yukarıda da kısaca değinildiği üzere Orta Kalkolitik Güvercinkayası (M.Ö. 5200-4810) ile çağdaşı Köşk Höyük (M.Ö. 5412-4910) aynı bölgede yer almaktadır.

Güvercinkayası, bir diğer adıyla Porsuklukaya küçük ölçekli haritalarda, Aksaray İli Çatalı/Apsarı Köyü'nün yaklaşık 1 km batısında, Mamasun Barajı göl alanı içinde bir ada olarak gösterilir. 1994 yılında S. Gülçur tarafından yapılan "Aksaray, Nevşehir ve Niğde İlleri Yüzeysel Araştırmaları" sırasında tespit edilen Güvercinkayası ana tabakası, Orta Kalkolitik Dönem'e tarihlenir (kal. MÖ 5200-4810). Kazılar, 1996 yılından bu yana kesintisiz olarak sürdürülmektedir. Hemen hemen tamamına yakını açılan Güvercinkayası, Anadolu platosunda en kapsamlı araştırılan Kalkolitik Dönem yerleşmedir.

Güvercinkayası'nda, kaya yüzeyine işlenmiş kazık deliklerinin oluşturduğu bir öncü evre dışında üç ana tabaka saptanmıştır. Bunlardan I ve II. Tabakalar Orta Kalkolitik, III. Tabaka ise Geç Kalkolitik Dönem'e tarihlenir. Tek bir kültürü yansıtan taş mimarisi ve çanak çömleğiyle Orta Kalkolitik yerleşme, kendi içinde ayrıca altı yapı evresine ayrılır¹ (Resim 1-2).

Köşk Höyük, Niğde Geçidi'nin Bor Ovası'na açıldığı eşikin güney kenarında, hafif yüksek kayalık bir zemin üzerine kurulmuştur. Silistreli ve Öztan'a göre Köşk Höyük'ün tarihöncesi dönemleri Çanak Çömlekli Neolitikten (V-II. Tabakalar) başlayıp Kalkolitiğin erken evrelerine (I. Tabaka) kadar neredeyse kesintisiz bir süreklilik göstermektedir. Geç dönemleri ise Geç Demir Çağ'ından başlayarak, Geç Roma, Bizans ve Cumhuriyet'in ilk dönemleriyle temsil edilmektedir².

Höyük, 1964 yılında Richard Harper ve Margaret Ramsden tarafından saptanmıştır. 1981 yılında Niğde Müzesi adına Uğur Silistreli'nin bilimsel başkanlığında kazı çalışmalarına başlanmış, Silistreli'nin vefatı ardından bir süre ara verilen çalışmalara 1995 yılından itibaren Öztan başkanlığında devam edilmiş ve 2012 yılında sonuçlandırılmıştır³. Yerleşmenin Kalkolitik tabakası, kısıtlı bir alanda çalışılmıştır.

YER SEÇİMİ

Her iki yerleşmede de ilk göze çarpan ortak payda yer seçimidir. Yerleşmelerin yüksek yerlere konumlanmaları, Anadolu Kalkolitiğinde önemli bir kırılma noktası olarak görülmekte ve dönemin alt başlıklarının tanımlanmasında bir kriter olarak kabul edilmektedir⁴.

Bu her iki yerleşme de Anadolu arkeolojisinin geleneksel çok tabakalı höyükleri gibi ovaya yerleşmemiş, tam tersine kayalık ve yüksek konumları seçmiştir. Su kaynaklarına yakınlık, verimli ovaların eşikinde yer almak

* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Öğretim Görevlisi, pinarcayli@nevsehir.edu.tr

¹ Gülçur 2012: 218; Çaylı ve Demirtaş 2016: 124-127.

² Detaylı bilgi için bkz. Todd 1980; Öztan 2002; Öztan 2007a; Öztan 2012.

³ Todd 1980; Öztan 2012: 31.

⁴ Özdoğan 2011: 111.

ve önemli yol güzergâhları üzerinde bulunmak bu seçimde önemli etkenlerden olmalıdır. Kapladıkları alana bakıldığında orta ölçekli olarak nitelendirilebilecek yerleşmelerin yer seçimi ve arazi kullanımı, kuşkusuz boyutlarını da belirlemiştir (Güvercinkayası 4000m²; Köşk Höyük 9000m²)⁵.

Köşk Höyük, Niğde Geçidi'nin Bor Ovası'na açıldığı eşiğin güney kenarında, hafif yüksek kayalık bir zemin üzerine kurulmuştur. Arazi şeklindeki kayalık, kuzeybatı ve batıda daha dik, doğu yönündeyse daha az bir eğimle alçalmaktadır. Batıda daha dik olan kayalık, yerleşmenin doğal sınırını çizmekte, buna bağlı olarak mimari doğu ve güneye doğru genişlemektedir⁶. Köşk Höyük, su ve obsidiyen kaynaklarına yakınlığı ve çevresindeki tarıma elverişli topraklara hâkim konumuyla da dikkat çekmektedir. 100x90 m. boyutlarındaki höyük, 4.50-6.00 m. arasında bir dolguya sahiptir. Deniz seviyesinden 1100 metre yukarıda yer alan höyüğün hemen kenarında yer alan tatlı su kaynağından ötürü yerleşme, "Köşk Pınarı" adıyla da anılmaktadır⁷.

Güvercinkayası da benzer bir yerleşim stratejisiyle karşımıza çıkmaktadır. Güvercinkayası, Çatalısu Köyü'nün yaklaşık 1 km batısında, Mamasun Barajı gölalanı içinde bir ada olarak gösterilir. Üç tarafı yüksek kayalıklarla çevrili bir vadide yer alan bu kaya üzeri yerleşmesi, Melendiz Su kenarında bulunmaktadır (Resim2). Yerleşmeyi güneyden ve batıdan çevreleyen 17-20 m yüksekliğindeki kaya blokları, doğal bir bariyer oluşturmuştur. Yerleşmeden kara bağlantısının kurulduğu diğer yönlerde ise çifte bir savunma sistemi geliştirilerek yerleşme giderek içe kapanmıştır. Kapladığı alan yaklaşık 3.6 hektardır. Hemen yakınından geçen (yaklaşık 500m doğu) "Eski Hacılar Yolu" da yerleşmenin konumuna dikkat çekmektedir⁸.

MİMARİ

Başka bir ortaklık da, Güvercinkayası Orta Kalkolitik ve Köşk Höyük I. tabakalarındaki mimari yapılanmanın, hem genel plan şemada hem de konut içi mimari düzende örtüşmesidir⁹.

Güvercinkayası Orta Kalkolitik tabakalarının mimari düzeni, üzerinde konumlandığı kayalığın doğal yapısına uyacak biçimde ve önceden planlanarak hayata geçirilmiştir (Resim 4). 1996 yılında başlatılan kazıların ilerlemesiyle birlikte, 2005 kazı sezonunda Güvercinkayası Orta Kalkolitik Çağ yerleşmesinin, bir iç kale yardımıyla aşağı ve yukarı yerleşme şeklinde ikiye ayrıldığı kesinlik kazanmıştır. Yerleşme bu özelliğiyle, Orta Anadolu'nun kentleşme öncesinde geçirdiği değişimleri tanımlamakta da önemli bir rol üstlenir¹⁰.

Yerleşmenin bu dönemde, tarım ve hayvancılığa dayalı kırsal ekonomisiyle basit bir köyden, iç kale ve aşağı yerleşme tarzında sosyal tabakalanmaya da işaret edecek karmaşık bir düzene geçtiği anlaşılmaktadır. Genel hatlarıyla mimari, malzemenin tasarruf edecek biçimde kaya basamaklarını da kullanan dikdörtgen planlı, çamur harçla örülmüş taş duvarlı, duvar sıvaları ve taban döşemeleri birden fazla yenileme evreli evlerden oluşur. Birbirine bitişik bu evler, önceden tasarlanarak belirli bir kurala göre inşa edilmiştir (Resim 3). Uzun ve ayırıcı duvarlarını ortaklaşa kullanan konutlar, tek büyük bir mekân ve mekânın arka bölümünden ayrılmış kiler hücrelerinden ibarettir. Kileri ana mekândan ayıran bölme duvarının bazı hallerde tavana kadar yükselmediği önerilmektedir. Küçük sapsmalarla, her konutta eş değerde bir alan, kiler olarak ayrılmıştır. Tüm konutların dışı açılan bir kapısı bulunmaktadır. Dışarı açılan kapının bulunduğu dar cephenin bir köşesine yerleştirilmiş dikdörtgen gövdeli içten kubbeli bir fırın, sıklıkla fırın ağızına doksan derece yapacak biçimde uzun duvara yaslandırılmış at nalı biçimli bir közlük ve odanın ortasında kapı açıklığıyla aynı eksen üzerinde, yerden hafifçe yükseltilmiş yuvarlak bir ocak, her evde bulunan mekân içi taşınmazlardır. En yaygın donanımlardan biri de yöre halkının "aşirt" adını verdiği petekler, tahıl silolarıdır. Petekler, ağırlıklı olarak büyük odanın kilere komşu köşelerine tutturulmuştur. Konutların üst örtüleri, Anadolu'nun en yaygın ve geleneksel inşaat tekniklerinden biri olan, karadam/düz dam şeklindedir¹¹.

Köşk Höyük tabakalanması, Çanak Çömlekleli Neolitik (V-II. tabakalar) ortalarından, İlk Kalkolitik'in erken evrelerine (I. tabaka) kadar süreklilik göstermektedir. İlk Kalkolitik tabaka nedeni henüz saptanamayan bir yangınla M.Ö. 5000 yıllarında sonlanmıştır. Benzer bir son Güvercinkayası ana tabakasının iç kale yapılarında da görülmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Köşk Höyük'te batıda daha dik olan kayalık, mimari yayılımın doğal sınırını çizmekte, konutlar doğu ve güneye doğru genişlemektedir. Güvercinkayası'nda ise bu eksen kuzey güney doğrultulu olarak karşımıza çıkmaktadır¹².

Köşk Höyük'te mimari, aralarında boşluk olmadan süregelen tabakalarda ve benzer biçimde gelişmiştir. Bu gelişim, sokaklar ve meydanlarla birbirinden ayrılan konut grupları biçimindedir¹³. Bu gelişim Neolitik

⁵ Gülçur 2003: 498; Öztan 2002: 55.

⁶ Öztan 2002: 55-56; Öztan 2007a: 224-225.

⁷ Öztan, 2012: 31.

⁸ İndere 2015: 7-9.

⁹ Gülçur 2012: 218; Öztan 2012:198-199.

¹⁰ Gülçur 2012: 218; Çaylı ve Demirtaş 2016, 2016:124.

¹¹ Gülçur, Endoğru ve Kara, 2000: 56-57; Gülçur, 2012; Çaylı, 2009: 54, 60, 81; İndere, 2015; Çaylı-Demirtaş, 2016:125-127.

¹² Öztan,2002: 55-56; Öztan, 2007a: 224-225; Gülçur, 2012: 218; İndere, 2015: 9.

¹³ Öztan,2002: 56.

tabakalarda belli bir planlamadan yoksun eklemeli, dar ve düzensiz sokaklarla birbirinden ayrılmış yapı adalarından ya da düzensiz küçük meydanlar çevresinde konumlandırılan yapı gruplarını yansıtır¹⁴ (Resim5). Köşk Höyük I. Tabakada ise mimari düzenin artık belirli bir plana göre oturtulduğu gözlemlenmiştir. Bu tabakada, üç sokak saptanabilmiştir. Sokaklar boyunca bitişik düzende yerleşmiş dikdörtgen ve yamuk formda konutlar, plan şema olarak birbirinin aynı fakat boyutları bakımından farklılık gösterebilmektedir. Yerleşimin tamamı, güney sırada yer alan evlerle bağlantılı mekânlar hariç 24 yapıdan oluşur (Resim 6). Yapı malzemesi olarak bölgede bolca bulunan, kireç taşı kullanılmıştır. Çamur harçla sağlamlaştırılan duvarlar, oldukça kalın sıvanmıştır. Konut tabanları ise sıkıştırılmış topraktır. Konutlara girişler, sokaktan genellikle bir basamakla inilerek sağlanmaktadır. Dikmelerle desteklenmiş düz damın örtüsü ağaç, kamış ve çamurdur. Evin büyüklüğüne göre dikme sayıları 2 ile 4 arasında değişmektedir. Konut içi taşınmazlara bakıldığında, iç donanımda standart bir uygulamadan bahsetmek olasıdır. Ana plan, bir ana oda ve ana odaya açılan bir kiler hücresi şeklindedir. Çoğunlukla küp ve çömlerle dolu kiler hücresi, ana odadan bazen tavana kadar ulaşmayan ince bir ara duvarla ayrılmıştır. Her evde bulunan bir kilerin yanı sıra tek ya da çift gözlü petekler, ev içi depolama geleneğinin de iyice yerleştiğini göstermektedir. Ana odada kiler duvarına yaslanan bir seki, ortada yerden hafifçe yükseltilmiş yuvarlak bir ocak, kubbeli bir fırın ve işlik gibi mimari donanımlar, her konutta karşımıza çıkabilecek taşınmazlardır. Oda tabanlarıyla duvarlar gibi fırın içleri ve ocak tablaları da muntazam sıvalıdır. Köşk Höyük'te, mimarinin çok daha düzenli bir plan gösterdiği I. Kat, ağır bir yangınla son bulur¹⁵.

Adı geçen yerleşmelerde, yukarıda belirttiğimiz tabakalara ait mimari plan şema ve iç donanım öğeleri neredeyse birbirinin aynıdır. Her iki yerleşmede de bu tabakalarda yangın izlerinin bulunması, üzerinde çalışılması gereken diğer bir konudur. Köşk Höyük I' in büyük bir yangınla sonlanmasına karşılık, Güvercinkayası'nda yukarı yerleşmede, büyük olasılıkla iç kale sur duvarını da etkisi altına alan büyük bir yangın saptanmışsa da yaşam bir süreliğine daha devam etmiştir.

GEÇİM EKONOMİSİ

Bir buluntu yerinin geçim ekonomisi ve alet çantası, bulunduğu coğrafyanın fiziki şartları ve bu şartlara bağlı hammadde kaynaklarıyla doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla aynı coğrafi bölgede yer alan bu iki yerleşmenin geçim ekonomilerinde de ortaklıklar bulunmaktadır.

Her iki yerleşmede, kuru tarım ve hayvancılığa dayalı kırsal bir ekonomi görülmektedir. Köşk Höyük'te Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik dönemlerde ekonomi, ağırlıklı olarak hayvancılık üzerine biçimlenmiştir. Tarımsal faaliyetler ikinci sıradadır. Arkeozoolojik buluntular evcil koyun (*Ovisaries*) ve keçinin (*Capra hircus*) yanı sıra daha az oranda sığırın (*Bos taurus*) varlığına da işaret eder. Sütün ekonomiye katıldığına dair kanıtlar mevcuttur. Sayısal olarak yabani hayvan türlerinin fazla oluşu, avcılık faaliyetlerinin de devam ettiğini göstermektedir. Geyik, yaban domuzu ve yabani sığır kaydedilen diğer hayvan türlerindedir. Köşk Höyük insanları tarla tarımı da yapmışlardır. Az sayıda da olsa kabuklu arpa (*Hordeum vulgare*), çatal siyez buğdayı (emmer- *Triticum dicocum*), ekmeklik sert buğday (einkron- *Triticum monococum*) ile bezelye (*Pisum sativum*), mercimek (*Lena culinaris*) ve mürdümük (*Lathrus sativus*) yetiştirmişlerdir. Çevrede doğal olarak yetişen meşe palamutu (*Quercus*) ve çitlembik (*Celtis*) gibi bitkileri de toplayıp, besin ekonomilerine katmış oldukları düşünülmektedir. Hem Neolitik hem Kalkolitik tabakalarda arkeobotanik verileri yukarıdaki gibidir. Daha öncede belirttiğimiz gibi Köşk Höyük insanların birincil ekonomik girdisi hayvancılıktır¹⁶.

Güvercinkayası'nda ise tarımsal faaliyetlerin ekonomide başrol oynadığını söylemek mümkündür. Her ne kadar sayısal olarak çok fazla botanik verisi, günümüze kadar ulaşamamış olsa da, yerleşmenin bütününde görülen depo kapları, depolama alanları, öğütme sekileri ve sürtme taş alet endüstrisine ait buluntular, tarımsal ekonominin ve artı ürün idaresinin önemine dikkat çekmektedir. Artı ürün denince kuşkusuz sadece tahılların ya da baklagillerin değil hayvansal ürünlerin de çok önemli olduğunu belirtmek gerekir. Ufak boyutlu çömlerlerin yağ, et vb. hayvansal ürünleri depolamak için kullanıldığı da önerilebilir.

Güvercinkayası'nda, botanik verilere bakıldığında çeşitli tarım ürünleri ve yabani bitkilerin yer aldığı görülmektedir. Bunların içinde, durum buğdayı (*Triticum turgidum ssp. Dicoccon*), ekmeklik buğday (*Triticum aestivum*), arpa (*Hordeum vulgare*), mercimek (*Lens culinaris*), bezelye (*Pisum sativum*), baklagiller (*Fabaceae*), mürver (*Sambucus nigra*), asma (*Vitis vinifera*), zeytingiller (*Olea europaea*), ceviz (*Juglans regia*), incir (*Ficus carica*) ve keten (*Linum usitatissimum*) bulunmaktadır¹⁷. Taşınır ve taşınmaz buluntularla kendini gösteren gelişkin bir sürtme taş alet endüstrisi, yerleşmenin her döneminde ve her alanında karşımıza çıkar. Hasat edilen ya da toplanan bitkilerin, yerleşme içine taşınıp depolandıktan sonra ya da önce, bazı işlemlerden geçirildiğini gösterir kanıtlar bulunmaktadır. Neredeyse her konutta, tahılların işlendiği basit bir platform şeklinde de olsa bir

¹⁴ Öztan, 2007a: 224-225; Öztan, 2012:200.

¹⁵ Öztan, 2002: 56-57; Öztan, 2012:198.

¹⁶ Öztan, 2012: 201; Öztan, 2010; Arbuckle, 2012: 2-8/ Table 1.

¹⁷ Botanik listesi Arkeobotanist R.C. Cappers'dan alınmıştır.

öğütme sekisi yer alır. Öğütme sekilerinin tek gözlü ve çift gözlü örnekleri mevcuttur. Karşıdan bakılınca bir sığır başını andıran çift gözlü öğütme sekilerinin en büyüğü, aşağı yerleşmede 9 numaralı konutta saptanmıştır. Bu konuttaki fırınlar, içleri taş doldurularak kullanım dışı bırakılmıştır. Konutun kuzeydoğu köşesinde yer alan sekinin arkasında ise iki adet birbirine bitişen tahıl silosu/petek mevcuttur. Sekinin etrafında yerde, birden fazla üst öğütme taşı izlenmektedir. Burası bir konuttan çok, aşağı yerleşmeye hizmet veren bir değirmenci işliğini anımsatmaktadır. Yukarı yerleşmede ise 14 numaralı konutta üst üste yerleştirilmiş, daha küçük boyutlarda üç adet çift gözlü öğütme sekisi ve sekilerin hemen bitiştiğinde de bir silo/petek bulunmaktadır. Üst üste yerleştirilmiş bu sekiler, hiç kuşkusuz bu alanda tahıl işleme ile ilgili bir geleneğe işaret etmektedir. Diğer taraftan hem aşağı hem de yukarı yerleşmedeki her konutta, çeşitli sayı ve türde sürtme taş aletler (alt-üst öğütme taşları, ağırlıklar, havan elleri, dibek vb) bulunmaktadır¹⁸. Bu durum, konut sakinlerinin bu konuda kendi ihtiyaçlarını karşılayacak donanımda olduklarını gösterir niteliktedir. Dolayısıyla, sürtme taş alet endüstrisi hem konut bazında bireysel, hem de ortak kullanıma işaret eden öğütme sekileriyle yerleşmenin bütünü için önem taşıyor ve aynı zamanda yerleşmedeki artı ürün kavramını da pekiştirmektedir.

Hayvan evcilleştirilmenin ikinci aşaması olarak kabul gören sütün ekonomiyeye katılması, Yakındoğu kültür tarihinin de en önemli sıçrama noktalarından biridir. Güvercinkayası hayvan kemiklerini inceleyen Arkeozoolog Buitenhuis, ilk yıl kazılarında itibaren, yerleşmede süt ekonomisine geçildiğini belirtmiştir. Özellikle dışı hayvanların ileri bir yaşta kasaplık olmaları, hayvanların sütünden de faydalandığını doğrular niteliktedir¹⁹. Dr. Arbuckle da yaptığı çalışmalarda, Köşk Höyük'le paralellik gösteren birçok bulguya rastlandığını belirtmektedir. Bunlardan biri, evcil koyun ve keçi üreticiliği ve bunların etinden, sütünden ve belki de yününden ürün elde edilmesidir. Bu durum, her iki yerleşmenin hayvancılığa dayalı ekonomisinde en baskın aktivitedir²⁰. Bir diğer önemli saptamaysa, iki değişik, biri büyük, *Equus ferus/caballus*, diğeri daha ufak, *Equus hydruntinus/asinus*, at türüne ait kemiklerin her iki yerleşmede de bulunmasıdır²¹.

Faunal veriler açısından bir diğer ortaklık da Köşk Höyük ve Güvercinkayası aşağı yerleşmesinde, kasaplık hayvanların etlerinin yerleşme içinde parçalandığıdır. Bununla birlikte Güvercinkayası yukarı yerleşmesi kemik analizleri, etin kaliteli kısımlarının, yerleşmenin bu kesiminde saklandığını göstermektedir. Avlanan ve kasaplık olan hayvanların kafataslarının buluntu alanlarında yer almaması, her iki grubun da yerleşme dışında bir ön işlemden geçirilip, daha sonra buluntu alanlarına taşındıkları savını kuvvetlendirmektedir²². Bu durum, Güvercinkayası yukarı yerleşmede artı ürün idaresine ve bir yönetici sınıfın varlığına yapılan atıflarda önemli bir girdi olarak değerlendirilmelidir.

Gülçur, evcil hayvan sayısındaki artışın, günümüzün çobancılığı gibi algılanması gereken yeni bir iş bölümünü de beraberinde getirmiş olacağı görüşündedir²³. Kalkolitik Dönem'de, karmaşık bir ekonomik sisteme ve sosyal yapıya doğru evrilen toplumların faunal verileri de bu görüşü destekler niteliktedir²⁴.

Kemik alet endüstrisinde, hayvanların uzun kemikleri, yarı işlenmiş ve hammadde olarak depolanmış boynuzlar sıkça kullanılmıştır. Gelişkin bir boynuz alet endüstrisi olan Güvercinkayası'nda, ister hammadde olarak depolanmış, isterse iskartaya çıkmış hiç bir boynuz gelişi güzel etrafa atılmamıştır. Tüm boynuzlar ya gruplar halinde korunmuş ya çiftler çiftler gömülmüş ya da atık alanlarında bile hayvan kafasındaki doğal duruşlarını taklit eder pozisyonda ele geçmiştir²⁵.

ÜRÜN DEPOLAMA ÜNİTELERİ ve DEPO KAPLARI

Her iki yerleşmede de besin/ürün depolama ile ilgili tanımlı arkeolojik veriler bulunmaktadır. Kutu, petek, silo gibi taşınmazlar ve depo kapları gibi maddi kalıntılar diğer bir ortak paydayı oluşturmaktadır²⁶.

Silo, Petek ve Kutular

Güvercinkayası kazısı, yirmi birinci sezonu geride bırakmıştır. Yerleşme ilk yıllardan itibaren belli bir standarda oturtulmuş mimari düzeni ile dikkat çekmiştir. Mimarının yanı sıra iç donanımda, konut içi taşınmaz (çanak çömlek, aletler vb.) ve taşınmaz envanterde (silo, ambar, petek, kutu vb.) de standartlaşma

¹⁸ Pavlu, vd, 2007; Pavlu, 2006; Çaylı, 2009: 67, 68, 75, 76, 84;

¹⁹ Buitenhuis, 1999: 65.

²⁰ Arbuckle, 2012: 8-9 Table 1.

²¹ Buitenhuis, 1999: 65; Öztan, 2012: 201.

²² Arbuckle, 2012: 8.

²³ Gülçur-Kiper, 2004: 428.

²⁴ Arbuckle, 2012: 9-10.

²⁵ Christidou, 2002: 106-107, 110 Fig.1; Gülçur, 2003b: 502-503.

²⁶ Güvercinkayası Orta Kalkolitik Dönem'e ait, konuyla ilgili malzemelerin sınırlı bir bölümü yüksek lisans tezi olarak 2009 yılında tamamlanmıştır (Bkz. Çaylı, 2009). Yine aynı dönem ve malzeme üzerinde yerleşmenin bütününe ele alan daha kapsamlı bir çalışma da doktora tezi olarak çalışılmaktadır. Yazıda, bu bölümünde Güvercinkayası ile ilgili detaylı bilgiler verilmesinin nedeni Çaylı tarafından tamamlanan ve yürütülen yukarıda bahsettiğimiz çalışmalardır.

gözlemlenmiştir. Bu standartlaşma, depo kapları ve depolama alanları için de geçerlidir. Elde edilen arkeolojik kanıtlar, yerleşmede büyük olasılıkla artı ürün idaresine geçildiğine ve bunun önemine işaret etmektedir. Her ne kadar değer birikiminin erken aşamalarını²⁷ Neolitik Dönem'den bilesek de, Orta Anadolu Kalkolitik hakkında kapsamlı bilgi edinebildiğimiz Güvercinkayası yerleşmesi, bu konuyla ilgili oldukça tanımlı bilgiler sunmaktadır²⁸.

Yöre halkının aşirt adını verdiği, büyük olasılıkla tahılların depolandığı petekler/silolar, aşağı ve yukarı yerleşmenin en sık rastlanılan taşınmazlarındandır. Bu depolama ünitelerinin niceliği, depolamanın Güvercinkayası'nın günlük yaşamı içindeki önemini yansıtmaktadır²⁹.

Hemen her konutta en az bir örneğine rastlanılan peteklerin en yaygın türü, ± 1.00 m yüksekliğinde bir silindirin dörtte biri biçimindedir. Bölme duvarları gibi, çamur harçla birbirine tutturulan yumruk büyüklüğünde taşlardan örülerek yüzeyleri sıvanmış, iki uçlarıyla duvar köşelerine tutturulmuşlardır. Bu türden bazı siloların çeperleri, dikine yerleştirilmiş, çamur harçla sıvanmış, yassı taşlardan oluşmaktadır. Diğerlerinin çeperleri ise sadece çamurla şekillendirilmiştir. 13 Numaralı Ev' in içine sonradan yerleştirildiği anlaşılan, bal peteği tarzında birbirine ulanmış silolarsa, günlük gereksinim dışında, büyük olasılıkla artı ürün idaresiyle ilintilidir. İç kaleye doğudan bitişen ve kalın bir duvarla kuşaklanmış çifte silo da bu anlamda değerlendirilmektedir³⁰. Yerleşmede çok nadir olarak rastlanılan oval tekne biçimli taşınmazların da silo olarak kullanıldığı önerilmektedir³¹. Saklama ünitelerinin değişik bir türüne, yerden yükseklikleri yarım metreyi bulmayan kil kutulara nadiren olsa da rastlanır (Resim 7).

Köşk Höyük Neolitik tabakaları boyunca açığa çıkarılan yapıların tamamı, konut niteliklidir. Plan şemalarında bazı farklılıklar olsa da yapı formları, yapı malzemesi, duvar ve tabanlarda kullanılan sıva teknikleri ve konut içi taşınmazlar gibi mimari unsurlar ortak özellikler gösterir. Konut içi taşınmazlardan silolar ve kutular çoğunlukla konutların içindedir. Hemen hemen tüm tabakalarda görülen tek ya da iki gözlü silolar çamurdan yapılmıştır. İhtiyaç doğrultusunda yapıların içlerine bölme duvarlarıyla ayrılan yeni odalar eklenmiştir. Bu tip uygulamalar, çoğu örnekte yapı içinde yer alan silo, fırın, ocak gibi donanımların bazen yapı dışına çıkmasına da neden olmuştur³² (Resim 8).

Depo Kapları

Güvercinkayası'nın Orta Kalkolitik tabakaları boyunca (yaklaşık 500 yıllık bir periyod) görülen depo kaplarıyla (Resim 9), Köşk Höyük yerleşmesinde Çanak Çömlekli Neolitik (II-V. Tabakalar) ve Erken Kalkolitik (I. Tabaka) boyunca görülen depo kaplarındaki tipolojik ve teknolojik benzerlik de dikkat çekicidir³³ (Resim 10).

Güvercinkayası çanak çömleği el yapımıdır. Elde biçimlendirilen kaplarda birkaç *yapım tekniği* uygulanmıştır. Günlük kullanım kapları, tek bir kil topanından ve tek seferde biçimlendirilirken, depolama kaplarının aşamalı olarak yükseltildiği gözlemlenmiştir. Diğer örneklerden farklı olarak tek parçayla temsil edilen bir çömleğe çekiçleme yöntemiyle üretilmiştir. Güvercinkayası'nda depolama kapları, dip formlarıyla da dikkat çekmektedir. Kabın boyutlarına göre değişen, ortalama 10 cm kalınlığında, konik dolgu dipler, gövdeyi taşıyamayacak kadar ufaktır. Bu türden kapların mekân içlerinde peteklerin yakınında tabana açılan sığ kap sokularına oturtulup sokunun hemen üstünde kalan bölüm kille sıvanarak sabitlendiği belirlenmiştir.

Fitil/kangal yönteminin daha çok depolama kaplarında uygulandığı görülmektedir. Yapılacak kabın büyüklüğüne göre dip, gövde ve boyun/ağız parçaları ayrı ayrı hazırlanır (Şekil 1). Uzun, sucuk biçiminde hazırlanan hamur, döndürülerek iki ucu birleştirilip üzerine içten ve dıştan baskı uygulanarak yükseltilir. Kabın değişik bölümlerini oluşturmak üzere hazırlanan bu parçalar suyunu çektikten sonra üst üste konularak, istenilen yükseklik ve biçim elde edilir. Parçaların birleşme yerlerine ıslak sıvazlama yapılarak birbirlerine ulanmaları sağlanır. Bu tip kapların kırıklarına bakıldığında, eklenme yerlerindeki kırılma düzlemleri rahatlıkla takip edilebilmektedir.

Bu yapım tekniğine bağlı olarak, iri küp/çömlek parçalarında gözlemlenen bir diğer özellik de fitil kırıklarıdır. Ana parçalardan birinde (gövde vb.) açılan oluk biçimi yuvaya, diğer ana parçanın (dip vb.) birleşme yerinde bırakılan dışbükey çıkıntı yerleştirilip, yine ıslak sıvazlama yöntemiyle kaynaşmaları sağlanıp ayrı ayrı hazırlanan kap bölümleri birbirine eklenmiş olur. Bu türden kapların yapımında karşımıza çıkan bir diğer teknikse Güvercinkayası'nda tek örnekle temsil edilen çekiçleme yöntemidir. Çekiçleme yöntemi, fırınlanmamış kap yüzeyini geçirimsiz hale getirmek üzere, kabın içine yerleştirilen örs benzeri bir altlıkla, kabı döndüre

²⁷ Halstead ve O'Shea, 1982; 1989.

²⁸ Çaylı, 2009: 2, 66, 143.

²⁹ Çaylı, 2009: 57.

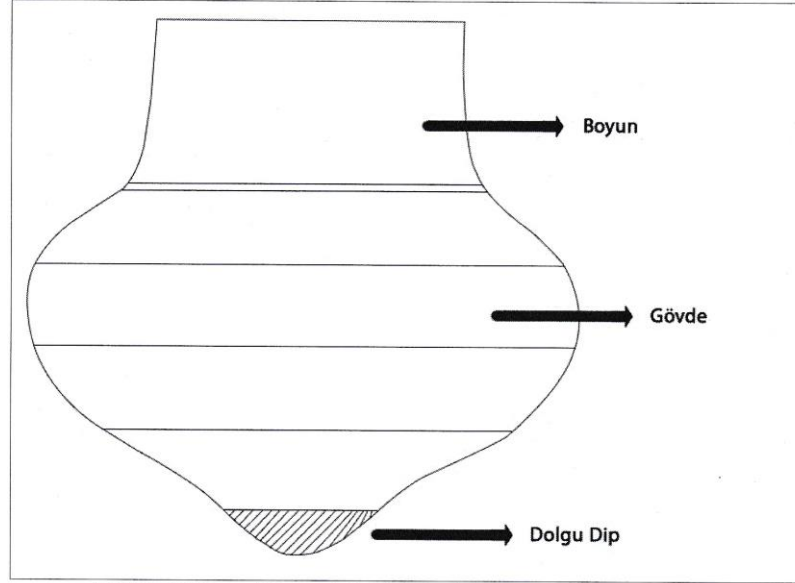
³⁰ Çaylı, 2009: 66, 105-106; Kiper ve Gülçur, 2007: 119.

³¹ Kiper ve Gülçur, 2008: 250.

³² Öztan, 2001: 56; Öztan, 2007a: 224; Öztan, 2011: 339.

³³ Gülçur, 2012: 221; Öztan, 2007a: 223, 235; Öztan, 2011; Çaylı, 2009: bkz. Katalog; Shoop, 2005: Taf/ 57, 4-5-6; Taf/53, 12-13.

döndüre, çekiç benzeri bir alet yardımıyla dış yüzeyi dövme, sıkıştırma işlemidir. Kap yüzeyinde uygulanan bu işlem, örs ve çekiçle uygulanan bakır dövmeçiliğini hatırlatmaktadır. Ele geçen tek parlak örnekte çekiçleme izleri, açılama işleminin girintili çıkıntılı yüzeyde bıraktığı mat ve parlak kısımlarından da anlaşılmaktadır. Ağzdan dibe kadar, kabın tüm yüzeyine uygulanan çekiçleme sonucunda, tüm kap profili boyunca oldukça ince bir cidar da elde edilmiştir.

Şekil 1: Fitol Kangal Yöntemiyle Biçimlendirilen Küplerin Şematik Çizimi.

Güvercinkayası'nın en baskın çanak çömlek grubunu oluşturan depo kapları, özenle açılanmış yüzeyleri, boyut ve formlarındaki normlaşmayla dikkat çeken koyu renk açık mallardan oluşturmaktadır³⁴. Oldukça iyi pekişmiş *hamurları*, değişik oranlarda bitkisel kıyık ve mineral katkıdır. Organik katkı izleri, yüzeyde yer yer belirgindir. Kesitler, koyu renkli karbonize ya da parçanın cidar renklerine uyan biçimde çift renkli olabilmektedir.

Güvercinkayası depo kaplarının *biçimsel özellikleri* hakkında şunları söylemek mümkündür. Depo kapları boyutlarına göre, çömlek ve küp olarak iki gruba ayrılmıştır. Çömleklerin yükseklikleri 25cm-37cm, ağız çaplarıysa 25cm-45cm arasında değişen ölçülerdedir. Bu ölçüler küplerde 17cm-40cm ağız, 40cm-100cm yükseklik olarak belirlenmiştir.

Gövde çapı ağız çapından geniş, dar ağızlı derin kaplar çömlek, gövde çapı ağız çapından geniş, dar ağızlı ve boyunlu, derin ve iri kaplarsa küp olarak tanımlanmıştır. Güvercinkayası'nın en yoğun kap grubunu oluşturan depolama kaplarında tipolojik açıdan temel ayırım, boyunlara göre yapılmıştır. Dolayısıyla, boyunsuz çömlekler ve boyunlu çömlekler/küpler olarak iki ana grup belirlenmiştir. Bunlar da gene kendi içlerinde alt gruplara ayrılmaktadır. Boyunsuz Çömlekler, yuvarlak ve çift konik gövdeli olmak üzere ikiye, Boyunlu Çömlekler/Küpler ise ters konik, silindirik, hafif dışa açılan ve dışa açılan boyunlular olmak üzere alt başlıklara ayrılmaktadır. Depo kapları büyüklüklerine göre karşılıklı dikey çift kulplu, dört kulplu, ya da karşılıklı yatay çift kulplu olabilmektedir. Bazı çömleklerde kulp uygulamasına rastlanmazken, bazı örneklerde kulplar karşılıklı yatay ya da dikey olabilmektedir. Sekiz kulplu iri bir küpte, her yönde ikişer adet olmak üzere karşılıklı yatay ve karşılıklı dikey kulp uygulamasıysa tek örnektir (Şekil 2-3).

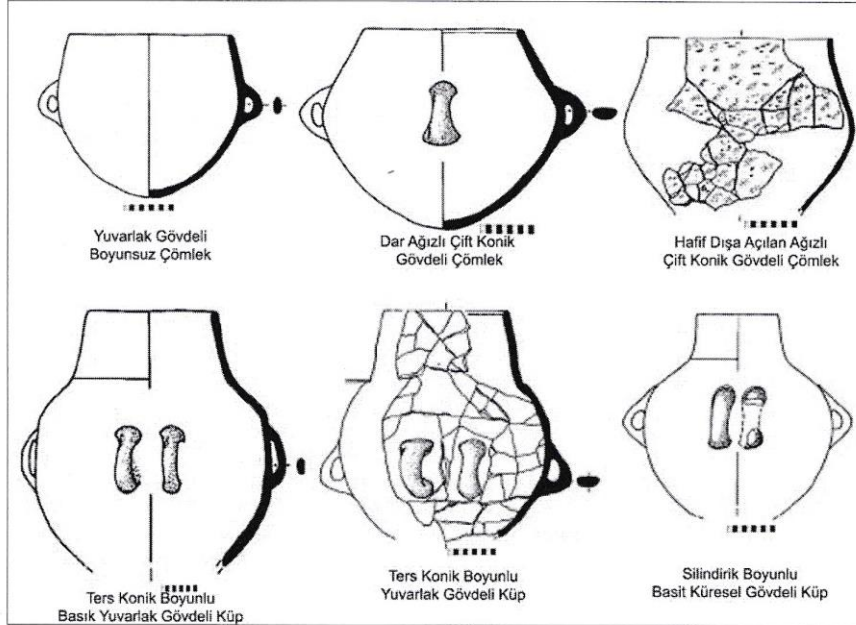
Güvercinkayası I ve II tabakalarına ait 33 ev³⁵ açığa çıkarılmıştır. Kapların *buluntu durumlarına* bakacak olursak, bazı ayrıcalıklı evlerin dışında (H13) her evin ana ve kiler odalarında depo kapları bulunmaktadır. Aşağı yerleşme konutlarında, kapların sayısı yukarı yerleşme konutlarına oranla azdır. Örneğin yukarı yerleşme

³⁴ Güvercinkayası çanak çömlek mal grupları için bkz. Gülçur, 2004.

³⁵ Güvercinkayası yerleşmesindeki yapılar, ev numaraları verilerek kodlanmıştır. Bu birimlerden bir bölümü yaşam alanıyken bir kısmı da depolama, işlik vb. alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

konutlarından 14 Numaralı konutun kiler odasında 24 adet depo kabı açığa çıkarılmıştır. Aşağı yerleşme konutlarında ise bu sayı, en fazla 4 adet depo kapıyla sınırlıdır. İri boyutlu kapların bir kısmının kiler bölümünü ana odadan ayıran bölme duvarları inşa edilmeden önce bulunacakları yere getirilip yerleştirildikleri düşünülmektedir. Bunun nedeni, bazı depo kaplarının karın çaplarının bölme duvarlarının kapı aralığından geçemeyecek kadar geniş olmasıdır.

Depo kapları üzerindeki **bezemeler**, genellikle kabartma tekniğinde, stilize hayvan başı şeklindedir. Genellikle göz, kaş ve boynuzları yansıtan bu betimlemeler, hem çanaklarda hem de depo kapları üzerinde uygulanmaktadır. Kapların yatay kulplarıysa burunları temsil eder ve boynuzlar kulpların iki yanından yükselir. Doğal üslupta uygulanan hayvan figürleri arasında sığır başları, köpek, geyik boynuzu ve yılan yer alır. Şimdiye kadar belgelenebilen kaplar içinde bir av sahnesinin betimlendiği örnek üniktir³⁶. Hayvan betimlerinin yanı sıra düğme ve memecik gibi bezeme öğeleri, yüksek kabartma olarak uygulanmıştır. Bazı kaplarda çizi bezeme de uygulanmıştır. Çizi bezeme tekniğinde yerleştirilen, çoğunlukla çapraz bantların içlerinin “şevronlar” ile doldurulduğu da bilinmektedir. Hem stilize hayvan betimlerinin, hem çizi, şevron ve hem de düğme/memecik gibi kabartmaların bir arada kullanıldığı karma örnekler de bulunmaktadır. Güvercinkayası kaplarındaki bezekler de tıpkı yerleşmedeki diğer unsurlar gibi, belli bir standart içinde süregelmiştir (Resim 9).

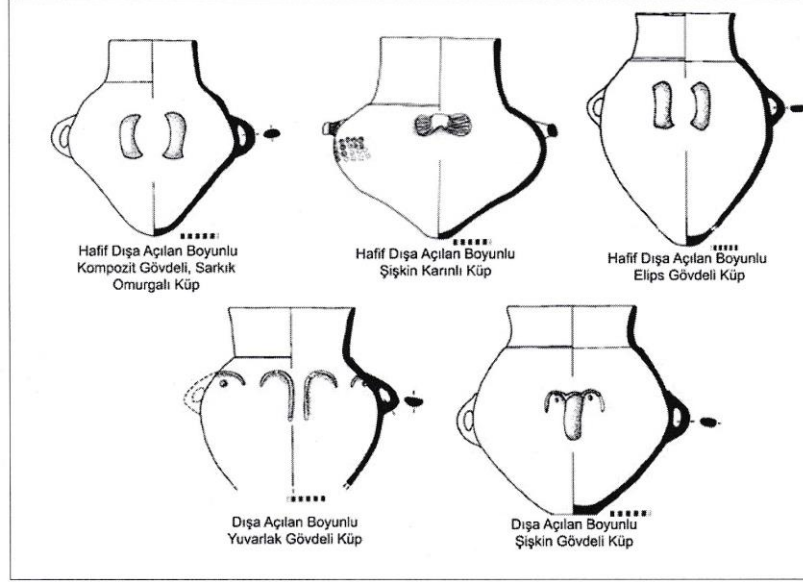
Şekil 2: Güvercinkayası Orta Kalkolitik Tabaka Çömlek ve Boyunlu Küp Tipleri³⁷.

Köşk Höyük'te de nicelik olarak en fazla üretilen maddi kalıntı çanak çömleklerdir. Neolitik ve Kalkolitik tabakalar boyunca görülen kapların tamamı elde biçimlendirilmiştir. Neolitik çanak çömlek teknik olarak üç ana gruba ayrılır. Birinci gruptaki kapların çoğunluğunu iri, orta, küçük boy depo kapları oluşturur. Hamurları gri, kahverengi ve devetüyü tonlarındadır. Hamur katkısında orta, küçük boy taş ve bazılarında mika görülür. Kulpler olarak uygulanır. Bu kaplar üzerinde en sık görülen bezeme unsurları kabartma, boya ve çizi bezemelerdir. Bunlar, tüm Neolitik tabakalar boyunca takip edilebilir. Bazı örnekler üzerinde birden fazla bezeme çeşidi bir arada uygulanmıştır. Küp formlarında, içbükey kenarlı, yüksek boyunlu ve kısa dik boyunlu tipler yer alır. Boyun diplerindeki derin yiv bu biçimlerin karakteristik özelliğidir. Çömlekler, basit ağız kenarlı veya ağız kenarı dışı bir yivle boyun haline getirilmiş tiplerdir. Bu kapların tamamı yuvarlak veya şişkin kenarlıdır. Hepsinde dipler düzdür (Resim 10 a-d). Dolgu dipler ise Kalkolitik tabakadan gelen örneklerde görülür (Resim 10e). Diplerdeki bu uygulama Güvercinkayası Orta Kalkolitik depo kaplarının çoğunda da gözlemlenmektedir (Şekil 1). Köşk Höyük çömlekçileri tarafından boya bezemenin çok yaygın kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Ele geçen boyalı örnekler, bazı depo kaplarının (iri küpler) da boyandığını göstermektedir. Astar üzerine sürülen boyalar genelde kahverengi, kırmızı, sarımsı, beyaz ve krem renklerde. Yapılan boya bezemelerde düz bantlar, değişik yönlerde taramalar, iç içe geçmiş aç, yay ve sarmallar yer alır. Köşk Höyük çanak çömleği

³⁶ Bkz. Demirtaş ve Gülçür 2017, bu yayın.

³⁷ Bkz. Çaylı, 2009: Tip Tablosu

içinde özgün bir grup olarak nitelendirilen kabartma bezeme, depo kapları üzerinde de görülür. Kabartma unsurların genellikle applike edildiği bu örneklerde, üretime dayalı konuların işlendiği sahnelerin yanı sıra, inanç sistemleri ve şenlik gibi aktivite sahnelerinin yer aldığı örnekler de bulunmaktadır³⁸ (Resim 10a).

Şekil 3: Güvercinkayası Orta Kalkolitik Tabaka, Boyunlu Küp Tipleri³⁹

Köşk Höyük'te özellikle 3. Tabaka boyunca görülen kabartma bezekli kapların sayısal fazlalığı ve konu çeşitliliği dikkat çekicidir⁴⁰. Aynı kültür bölgesinde yer alan Tepecik Çiftlik yerleşmesinin çağdaş tabakalarında da bu çeşitlilik görülmektedir⁴¹. 3. Tabakada bulunan kabartma bezemeli örnekler, her evde tüm kaplar veya kap parçaları halinde bulunur. Konu anlatımlarının yer aldığı bu parçaların, özellikle konut içlerinde korundukları düşünülmektedir. Boğa ve geyik başı bezemelerin tamamı boyunlu çömlek tipleri üzerindedir. Yükseklikleri 16-35 cm arasında değişir. Küremsi gövdeleri 15-38 cm ölçü aralığındadır. Hemen hepsi kırmızı tonlarda, kızıl kahverengi veya kahverengi alacalı astarlı, parlak perdahlıdır. Bezeme unsuru olarak kullanılan boğa ve geyik sadece başlarıyla temsil edilmiştir. Bunlar gövdenin üstü, boyun gibi kapların üst bölümlerine yerleştirilmiştir. Boğa başları hem doğal hem şematize olarak işlenmiştir⁴².

Erken Kalkolitik 1. Tabakada en fazla karşılaşılan buluntu grubu, tamama yakını tek renkli çanak çömleklerdir. Büyük, orta ve küçük boylarda küp ve çömleklerin yanı sıra kâse, tabak, fincan gibi tipler de kap repertuarı içindedir. Kullanıldığı sırada çatlayan bazı kapların ziftle tamir edildikleri ve kullanımlarına devam edildiği tespit edilmiştir ve Anadolu arkeolojisinde bildiğimiz en erken restorasyon uygulamasıdır. Bu yöntem çoğunlukla depo kapları üzerinde uygulanmıştır (Resim 10e). Neolitik tabakaların özgün çanak çömlek grubunu oluşturan kabartma bezemelerinin daha çok depo kapları üzerinde bulunduğundan bahsetmiştik. Bu tabakaya ait depo kapları ise tek renkli olmaları ve yalın yüzeyleriyle dikkat çekmektedir. I. Tabaka evlerinden birinde, depo odasında dizili küplerden birinin içine konulmuş ya da saklanmış, bir kadın kafatası uygulama olarak üniktir⁴³.

Güvercinkayası Depo Kapları Üzerinde Yapılan Metrik Bir Çalışma⁴⁴

Orta Kalkolitik Güvercinkayası depo kapları, sayısal üstünlükleriyle dikkat çeker. Bu özellik, yerleşmede yoğun bir ürün depolama aktivitesinin varlığına işaret etmektedir. Depolama konusu üzerinde somut

³⁸ Öztan, 2007a: 227-229; Öztan, 2007b.

³⁹ Bkz. Çaylı, 2009: Tip Tablosu.

⁴⁰ Öztan, 2011: 340.

⁴¹ Bıçakçı vd. 2007: 248-252 (Fig.33-41).

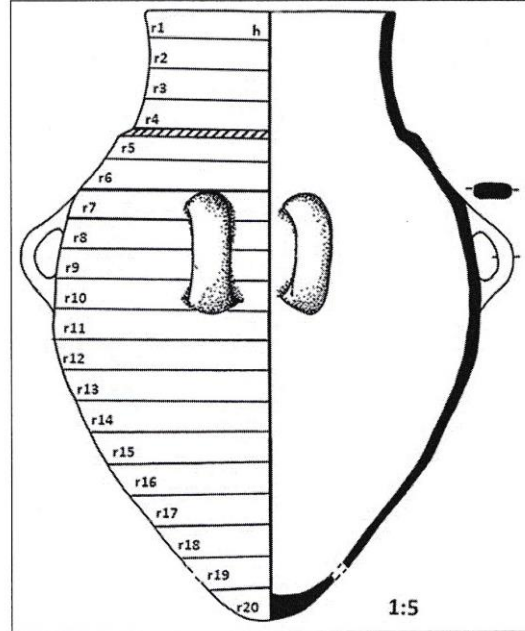
⁴² Öztan, 2011: 340-341.

⁴³ Öztan, 2012: 199.

⁴⁴ Çaylı, 2009: 121-130.

matematiksel değerler yardımıyla konuşabilmek için hemen hemen tüm depo kaplarının ürün alma kapasiteleri hesaplanmıştır.

İç hacimlerin hesaplanmasında birkaç yöntem kullanılmaktadır. Bunlardan en yaygın olanı, geleneksel yöntemle bir kabın kapasitesini ölçmek için kabın sıvı, kum ya da benzeri bir maddeyle doldurulduktan sonra, bir ölçü kabı yardımıyla hacmini hesaplamaktır. Güvercinkayası depo kaplarının ürün alma kapasiteleri hesaplanırken bu yöntemle başvurulmamıştır. Yeterli matematiksel büyüklüklere ulaşan depo kaplarının kapasite hesaplarında hacim formülü uygulanmıştır. Çanak çömlek kapasite hesaplamasında, bu formülün uygulanabilmesi için ön koşul, basit bir kabın, ortadan hayali bir hatla bölündüğünde iki eşit parçaya ayrılabilmesidir. Örnek olarak seçip formülü uyguladığımız kabın boyutları $h=96,4\text{cm}$, Gövde Çapı= $62,5\text{cm}$ 'dir. Önce kap, boydan boya simetrik olarak iki eşit parçaya ayrılıp, parçaların bir tarafı yatay biçimde 20 eşit dilime (n) bölünmüştür. Dilimlerin yüksekliğinin mümkün olduğunca kısa tutulmasına özen gösterilmiştir. Dilim yüksekliklerinin kısa tutulması, çıkacak sonucun gerçeğe yakın olmasında etkilidir. Her bir dilimin tabanı yarıçap (r) olarak kabul edilmiştir. Yüksekliği (h) ise bir üstteki dilimin başlangıcı ile sınırlandırılmıştır. Her yarıçapın karesi (r^2) yükseklik ve pi sayısı ($\pi=3,14$) ile çarpılmış ve bu değerler toplandığında çıkan sonuç, ölçüm yapılan kabın toplam hacmini vermiştir (Şekil 4). Bu bilgilere göre formülün açılımı aşağıdaki gibidir:

Şekil 4: Hacim Hesabı Yapmak İçin Dilimlere Ayrılmış Küp.

$$V_v = (\sum_{v=1}^n r^2) \pi \cdot h \quad 45$$

$$V_v = V_1 + V_2 + V_3 + V_4 + V_5 + V_6 + V_7 + V_8 + V_9 + V_{10} + V_{11} + V_{12} + V_{13} + V_{14} + V_{15} + V_{16} + V_{17} + V_{18} + V_{19} + V_{20} + \dots$$

$$V_v = [(r_1)^2 \pi \cdot h] + [(r_2)^2 \pi \cdot h] + [(r_3)^2 \pi \cdot h] + [(r_4)^2 \pi \cdot h] + [(r_5)^2 \pi \cdot h] + [(r_6)^2 \pi \cdot h] + [(r_7)^2 \pi \cdot h] + [(r_8)^2 \pi \cdot h] + [(r_9)^2 \pi \cdot h] + [(r_{10})^2 \pi \cdot h] + [(r_{11})^2 \pi \cdot h] + [(r_{12})^2 \pi \cdot h] + [(r_{13})^2 \pi \cdot h] + [(r_{14})^2 \pi \cdot h] + [(r_{15})^2 \pi \cdot h] + [(r_{16})^2 \pi \cdot h] + [(r_{17})^2 \pi \cdot h] + [(r_{18})^2 \pi \cdot h] + [(r_{19})^2 \pi \cdot h] + [(r_{20})^2 \pi \cdot h] + \dots$$

Buna göre;

$$h = 96,4\text{cm}, \text{Gövde Çapı} = 62,5\text{cm}$$

$$V_v = ((18,5)^2 \times 3,14 \times 4,5) + ((18,0)^2 \times 3,14 \times 4,5) + ((18,5)^2 \times 3,14 \times 4,5) + ((19,0)^2 \times 3,14 \times 4,5) + ((20,5)^2 \times 3,14 \times 4,5) + ((25,0)^2 \times 3,14 \times 4,5) + ((28,5)^2 \times 3,14 \times 4,5) + ((30,5)^2 \times 3,14 \times 4,5) + ((31,5)^2 \times 3,14 \times 4,5) + ((32,5)^2 \times 3,14 \times 4,5) + ((32,5)^2 \times 3,14 \times 4,5) + \dots$$

⁴⁵ Rice, 1987: 221-22; Kapasite hesapları için ayrıca bkz. Thalmann, 2007.

$$\begin{aligned} &((31,5)^2 \times 3,14 \times 4,5) + ((29,5)^2 \times 3,14 \times 4,5) + (27,0)^2 \times 3,14 \times 4,5 + ((24,5)^2 \times 3,14 \times 4,5) + \\ &((21,0)^2 \times 3,14 \times 4,5) + ((17,5)^2 \times 3,14 \times 4,5) + ((13,5)^2 \times 3,14 \times 4,5) + ((9,5)^2 \times 3,14 \times 4,5) \\ &V_v = 177.045 \text{ cm}^3 = 0.18 \text{ m}^3 = 177,04 \text{ lt} \end{aligned}$$

Yukarıda cm^3 cinsinden bulunan değer, önce m^3 e daha sonra litreye⁴⁶ çevrilmiştir. Hasattan alınmış halleriyle, işlenmemiş arpa ve buğdayın kilo birimi olarak karşılıkları deneysel yöntemle bulunmuştur. 1 litrelik pet şişeye doldurulan bu ürünlerden buğday 820 gr. arpaysa 720 gr. gelmiştir. Buna göre kurulan doğru orantılı bir denklemle litre cinsinden olan toplam değer, hem buğday hem de arpa için kilo cinsinden yeniden hesaplanabilmektedir.

Şimdiye kadar 45 tanesi aşağı yerleşme (9 konuttan) 46 tanesi yukarı yerleşme (5 konuttan) konutlarından olmak üzere toplam 91 depo kabının ürün alma kapasiteleri yukarıdaki yöntemle hesaplanmıştır. Kap formlarındaki normlaşma, iç hacimlerde de belli bir standartın oluştuğunu göstermektedir. Küçük, orta ve büyük olarak nitelendirilebileceğimiz depo kaplarının her biri yine aynı sırayla ve yaklaşık olarak 10 lt, 50 lt., 100 lt. ürün alabilmektedir. Aşağı yerleşme kapları için çıkan toplam sonuç yaklaşık 1,5 ton kadardır. Yukarı yerleşmede, daha az konuttan fakat neredeyse aynı sayıda kaba yapılan ölçümler ise 2,5 ton kadardır. Aynı konutlardaki silo, petek gibi ambarların kapasiteleri karşılaştırıldığında şöyle bir sonuç çıkmaktadır. Aşağı yerleşme 1,04 ton, yukarı yerleşme yaklaşık 6,5 ton ürün depolayabilmektedir. Yukarı yerleşmenin ambar kapasitesi içine savunma duvarına yaslanmış, herhangi bir konut içinde yer almayan çifte silo ve bir yaşam alanından çok tek başına bir ambar niteliği taşıyan H13 de dahil edilmiştir⁴⁷. Yukarıda bahsettiğimiz çifte silonun etrafı da, tıpkı sur duvarına bitişik evler gibi koruma altına alınmıştır. İleride daha detaylı biçimde yayınlanacak olan bu veriler, Güvercinkayasası'ndaki savunma gereksiniminin neden yukarı yerleşme ve çevresinde geliştiğini vurgulamakta ve artı ürünün yerleşmedeki önemine dikkat çekmektedir.

Değerlendirme

Bu yazı, komşu iki yerleşmede görülen birtakım benzerliklere dikkat çekmek için kaleme alınmıştır. Güvercinkayasası Orta Kalkolitik tabakada, Köşk Höyük I. tabakada yer alan taşınmaz envanterin hemen hemen bütünü mevcuttur ve bu tabakaların plan şemaları tamamen örtüşmektedir. Köşk Höyük' ün ilgili tabakasından gelen malzemenin tümü çalışıldığında bu benzerliklerin daha iyi vurgulanacağı kanısındayız. Diğer taraftan Niğde Müzesi Ön Asya Medeniyetleri Salonu'nda bir oda biçiminde yer alan Köşk Höyük seksiyonundan edinilen izlenime ve neolitik tabakalardan gelen çanak çömleklere dayanarak bu buluntuların, Güvercinkayasası çanak çömleklerine göre daha nitelikli mallar olduğunu söylemek çok da yanlış olmayacaktır. Bir diğer konu da Güvercinkayasası'nın geçim ekonomisi açısından, Köşk Höyük' e göre daha kırsal bir yapıda olmasıdır. Belli bir zaman diliminde çağdaşı ve komşusu olan Köşk Höyük'ten Güvercinkayasası'nı temelde ayıran unsur bir savunma sistemiyle giderek içe kapanan bir topluma dönüşmesidir. Bu dönüşüm, basit bir köy yerleşmesinden daha karmaşık örgütlü bir topluma doğru gidildiğini göstermektedir. Bugünkü bilgilerimizle Orta Kalkolitik Dönem'i çok iyi tanımlayamamıza rağmen, dönemin iç dinamiklerinin savunma sistemlerinin oluşmasında itici bir güç olarak rol aldığını söyleyebiliriz. Bu durumu tetikleyen unsurun, kalın duvarlar ardında korunması gereken artı ürünle doğrudan ilişkili olduğunu Güvercinkayasası örneği üzerinden tanımlamak mümkündür.

⁴⁶ 1000 litre= 1 m^3 , <http://www.convertworld.com/tr/hacim/Galon.html>.

⁴⁷ Bu konu tarafımda doktora tezi olarak çalışılmaktadır. Sayısal değerler çalışmanın verilerinden alınmıştır.

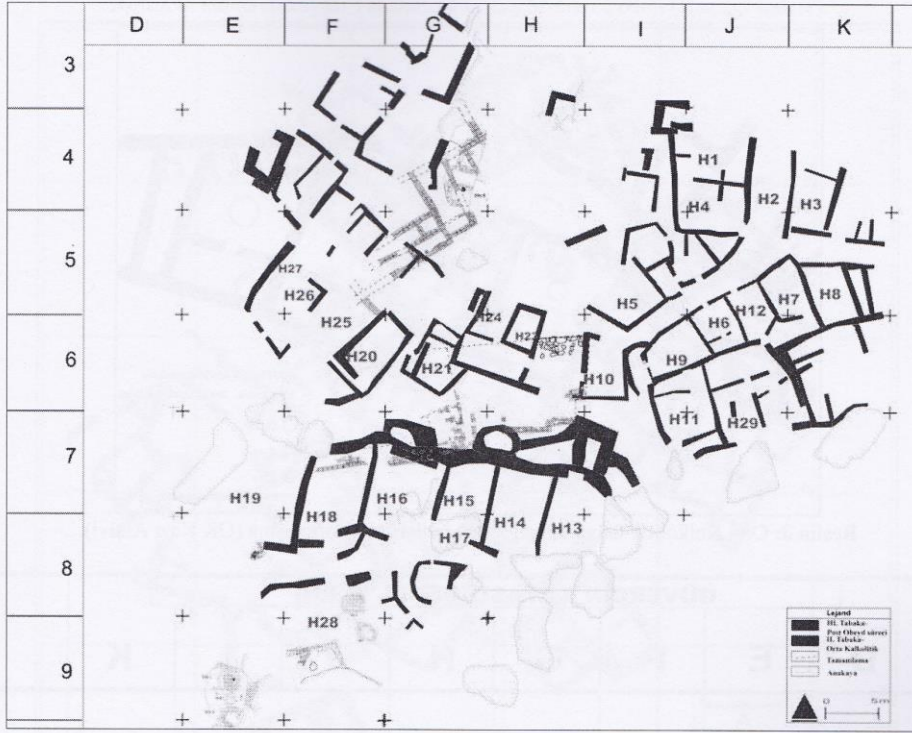
KAYNAKÇA

- Arbuckle 2012 Benjamin Arbuckle, "Animals and Inequality in Chalcolithic Central Anatolia", *Journal of Anthropological Archaeology* XXX: 1-12.
- Bıçakçı vd. 2007 Erhan Bıçakçı, Çiler Algül, Semra Balcı, Martin Godon, "Tepecik-Çiftlik", *Türkiye'de Neolitik Dönem. Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı. Yeni Kazılar, Yeni Bulgular*. M. Özdoğan - N. Başgelen (eds), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul: cilt 2, 229-258.
- Buitenhuis 1999 Hajke Buitenhuis, "A First Note on the Faunal Remains of Güvercinkayası". *Anatolica* XXV: 64-69.
- Christidou 2002 Rosalia Christidou, "The Güvercinkayası Project The Bone Industry", *XXIII. Kazı Sonuçları Toplantısı* II: 106-108, 110.
- Çaylı 2009 Pınar Çaylı, "Güvercinkayası 14 Numaralı Evin Çanak Çömlek Verilerinden Yola Çıkarak Yerleşme Düzeni ve Toplumsal Yapılanmanın Değerlendirilmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Çaylı ve Demirtaş 2016 Pınar Çaylı ve Işıl Demirtaş, "Güvercinkayası'nda Özel Konutlar: Depolama Ünitelerinin Mimari Düzen ve Sosyal Yapıya Etkileri", *APAD* 2: 122-146.
- Demirtaş ve Gülçür 2017 Işıl Demirtaş ve Sevil Gülçür, "Güvercinkayası'nda Kabartma Bezekli Bir Av Sahnesi" *bu yayında*.
- Gülçür 2003 Sevil Gülçür, "Kentleşme Yolunda", M. Özdoğan, H. Hauptmann, N. Başgelen (yay.), *Köyden Kente Yakınoğu' da İlk Yerleşimler* 2, Ufuk ESİN'e Armağan, İstanbul: 491-509.
- Gülçür 2004 Sevil Gülçür, "Güvercinkayası, the Black/ Dark Burnished Pottery: A General Overview", *TÜBA-AR* 7: 141-164.
- Gülçür 2012 Sevil Gülçür, "The Chalcolithic Period in Central Anatolia Aksaray Niğde Region", *ORIGINI* 24: 213-227.
- Gülçür vd. 2000 Sevil Gülçür, Muhsin Endođu, Demet Kara "Güvercinkayası 1998 Kazısı" *21. Kazı Sonuçları Toplantısı* I: 55-70.
- Gülçür ve Kiper 2004, Sevil Gülçür ve Yücel Kiper, "Güvercinkayası 2002 Yılı Kazısı" *25. Kazı Sonuçları Toplantısı* I: 425-440.
- Halstead ve O'Shea 1982 Paul Halstead ve John O'Shea, "A friend in need is a friendindeed: Social storage and the origins of social ranking". *Ranking, Resource and Exchange*, C. Renfrew ve S. Shennan, Cambridge University Press, Cambridge: 92-99.
- Halstead ve O'Shea 1989 Paul Halstead ve John O'Shea, "Introduction: cultural responsesto Risk and uncertainty", *Bad Year Economics: Cultural Respoesto Risk and Uncertainty*, P. Halstead ve O.J. O'Shea, Cambridge University Press: Cambridge: 1-7.
- İndere 2015 Varlık İndere, "Güvercinkayası Yerleşme Modelini ve Toplumsal Yapısını Anlamak: A Yapı Adasının Mimari Açından İncelenmesi" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kiper ve Gülçür 2007 Yücel Kiper ve Sevil Gülçür, "Güvercinkayası 2005 Yılı Kazısı Ön Raporu", *28. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2: 111-124.
- Kiper ve Gülçür 2008 Yücel Kiper ve Sevil Gülçür, "Güvercinkayası 2006 Yılı Kazısı Ön Raporu", *29. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2: 243-260.
- Özdoğan 2011 Mehmet Özdoğan, "Köyden Kente. Kalkolitik Çağ", *Arkeoatlas Tarihöncesinden Demir Çağı'na Anadolu'nun Arkeoloji Atlası*: 100-118.
- Öztan 2002 Aliye Öztan, "Köşk Höyük: Anadolu Arkeolojisine Yeni katkılar / Köşk Höyük: New Contributions to Anatolian Archaeology", *TÜBA-AR* 5: 55- 69.
- Öztan 2007a Aliye Öztan, "Köşk Höyük: Niğde-Bor Ovası' nda bir Neolitik Yerleşim", *Türkiye'de Neolitik Dönem, Anadolu' da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı. Yeni Kazılar, Yeni Bulgular*, M. Özdoğan ve N. Başgelen (eds.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul: 223-235.
- Öztan 2007b Aliye Öztan, "Yeni Bir Tanrı Kabartması Işığında Köşk Höyük Kabartmalı Vazolarında Sembolizm", *Refik Duru'ya Armağan*, Ege Yayınları, İstanbul, 69-74.
- Öztan 2011 Aliye Öztan, "Köşk Höyük Kabartmalı Kaplarında Boğa ve Geyik Başı Betimleri", *Karadeniz'den Fırat'a Bilgi Üretimleri*, Önder Bilgi'ye Armağan Yazılar, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara: 339-350.

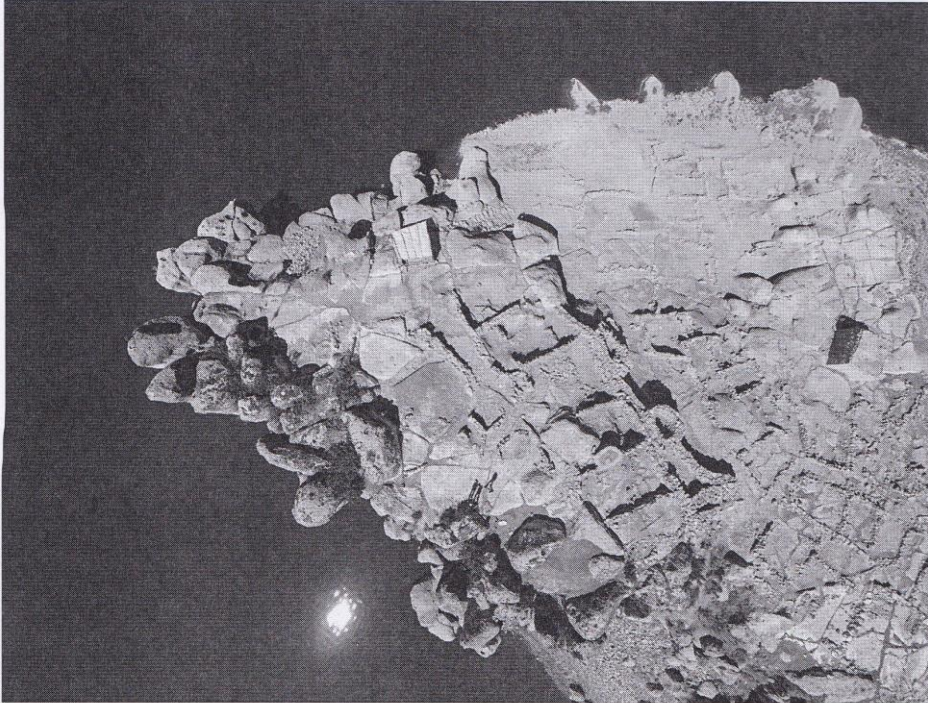
- Öztan 2010 Aliye Öztan, "Archaeological Investigations at Köşk Höyük, Niğde", *Geoarchaeological Activities in Southern Cappadocia, Turkey*. Proceedings of the Meeting Held at Pavia, d'Alfano, L., Balza, M.E., Mora, C. (Eds), 20.11.2008. Italian University Press, Pavia: 83-96.
- Öztan 2012 Aliye Öztan, "Köşk Höyük 1982-1991, 1995-2009", *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi 75. Yıl Armağanı*, Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve kazıları (1936-2011), Anı Armağan Serisi Ek III.2: 195-204.
- Öztan 2012b Aliye Öztan, "Köşk höyük: A Neolithic Settlement in Niğde-Bor Plateau", *The Neolithic in Turkey, New Excavations and New Research*, Özdoğan M.-Başgelen, N.-P. Kuniholm (ed), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul: 31-70.
- Pavlú vd. 2007 Ivan Pavlú, Jaroslav Rıdky, Celine Wawrusckha, Sevil Gülçur, "Grinding Stones and Handstones From The Chalcolithic Site of Güvercinkayası (1996-2004)", *Anatolia Antiqua* XV: 17-48.
- Rice 1987 Prudence M. Rice, *Pottery Analysis A Sourcebook*, The University of Chicago Press, Chicago and London.
- Schoop 2005 Ulf-Dietrich Schoop, *Das Anatolische Chalkolithikum. Eine chronologische Untersuchung zur vor bronzezeitlichen Kultur sequenz im nördlichen Zentral Anatolien und den Angrenzenden Gebieten*. Urgeschichtliche Studien I, Remshalden, Verlag Bernhard Albert Greiner.
- Thalman 2007 Jean Paul, "A seldom used Parameter in Pottery Studies the Capacity of Pottery Vessel", *The Synchronisation of Civilisations in the Eastern Mediterranean in the Second Millennium BC. III*, Bietak, M.-E. Czerny (eds.), Österreichische akademie Der Wissenschaften, Denkschriften Der Gesamtakademie, Band XXXVII, Wien, 431-438.
- Todd 1980 Ian Todd, *The Prehistory Central Anatolia I*, The Neolithic Period, Studies in Mediterranean Archaeology 60, Gotteborg.

Resim ve Şekil Listesi

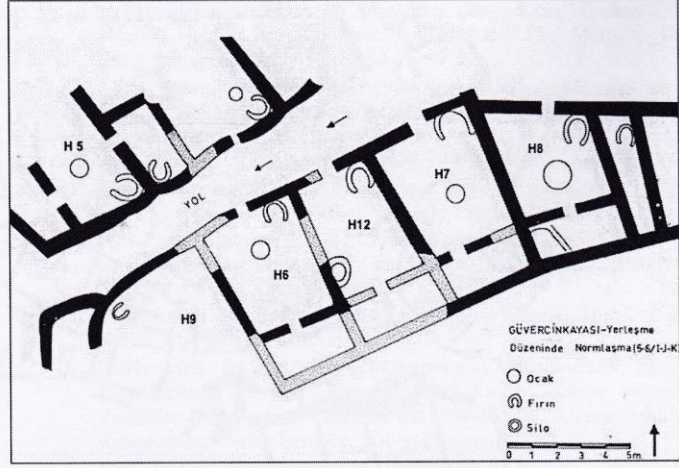
- Resim 1: Güvercinkayası Tabakalarının Basitleştirilmiş Mimari Çizimi (Haz. V. İndere).
- Resim 2: Güvercinkayası Hava Fotoğrafı (GK Arşivi, Çekim: Uçan İşler)
- Resim 3: Orta Kalkolitik Güvercinkayası Konutlarında Normlaşma (GK Kazı Arşivi)
- Resim 4: Güvercinkayası Tabakalarının Taş Mimari Çizimi (Haz. V. İndere).
- Resim 5: Köşk Höyük III.Kat Planı (Öztan vd. 2008, Resim 4)
- Resim 6: Köşk Höyük I. Tabaka Hava Fotoğrafı (Öztan, 2012:199-Res.3)
- Resim 7: Orta Kalkolitik Güvercinkayası Ürün Depolama Alanlarına Örnekler (1.Petek, 2. Kutu, 3. Silo)
- Resim 8: Köşk Höyük III. Tabaka Evlerinden Örnek. Taban Üstü Çanak Çömlekler ve Kilden Yapılmış Bir Silo (Öztan, 2012b: 50, Fig 7)
- Resim 9: Güvercinkayası Orta Kalkolitik Depo Kapları (Güvercinkayası Kazı Arşivi)
- Resim 10: Köşk Höyük Neolitik (a-d) ve Kalkolitik Dönem (e) Depo Kapları
- Şekil 1: Fitol Kungal Yöntemiyle Biçimlendirilen Küplerin Şematik Çizimi
- Şekil 2: Güvercinkayası Orta Kalkolitik Tabaka Çömlek ve Boyunlu Küp Tipleri
- Şekil 3: Güvercinkayası Orta Kalkolitik Tabaka Boyunlu Küp Tipleri
- Şekil 4: Hacim Hesabı Yapmak İçin Dilimlere Ayrılmış Küp

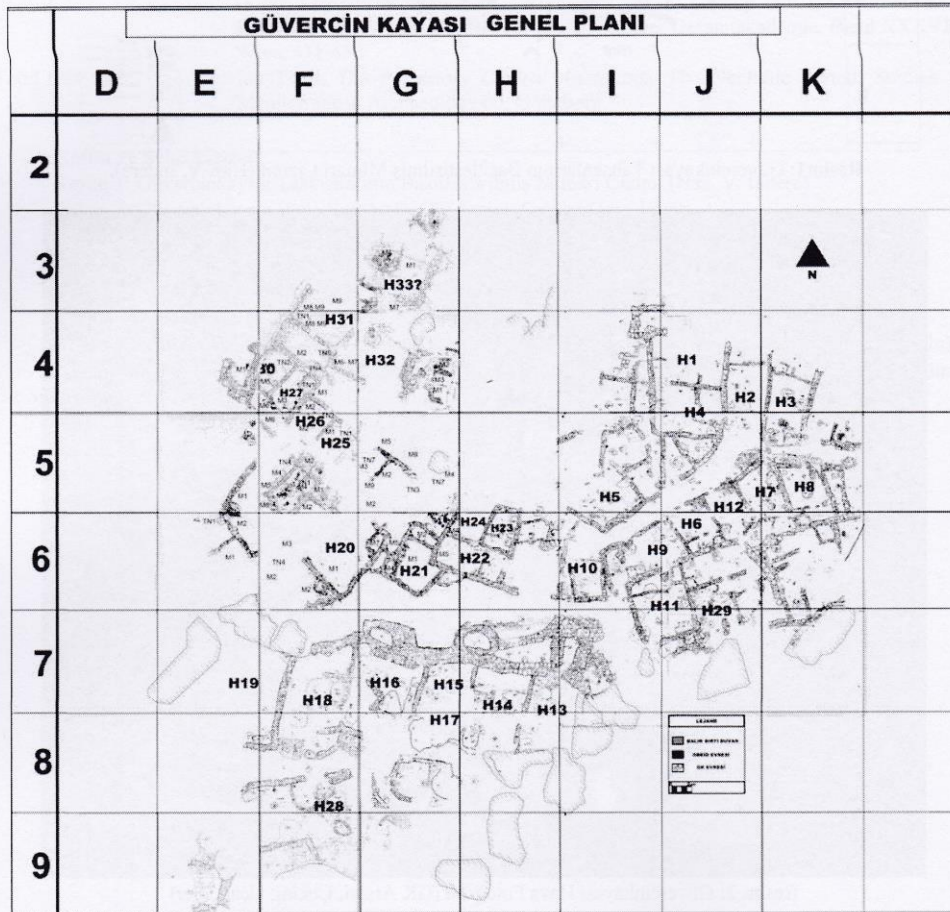
Resim1: Güvercinkaya Tabakalarının Basitleştirilmiş Mimari Çizimi (Haz. V. İndere).

Resim 2: Güvercinkaya Hava Fotoğrafı (GK Arşivi, Çekim: Uçan İşler)

Resim 3: Orta Kalkolitik Güvercin kayası Konutlarında Normlaşma (GK Kazı Arşivi).

Resim 4: Güvercinkayası Tabakalarının Taş Mimari Çizimi (Haz. V. İndere).

Resim 5: Köşk Höyük III. Kat Planı (Özta vd. 2008, Resim 4)

Resim 6: Köşk Höyük I. Tabaka Hava Fotoğrafi (Özta, 2012: 199, Res.3)

Resim 7: Orta Kalkolitik Güvercinkayası Ürün Depolama Alanlarına Örnekler (1-Petek, 2- Kutu, 3- Silo)

Resim 8: Köşk Höyük III. Tabaka Evlerinden Bir Örnek. Taban Üstü Çanak Çömlekler ve Kilden Yapılmış Bir Silo (Öztan, 2012b: 50, Fig 7)

Resim 9: Güvercinkayası Orta Kalkolitik Depo Kapları (Güvercinkayası kazı Arşivi).

Resim 10: Köşk Höyük Neolitik (a-d) ve Kalkolitik Dönem (e) Depo Kapları. (a- Öztan, 2007a: 2007a: 222, Fig.17; b- Öztan, 2007a: 222, Fig.18; c- Öztan, 2002: 68, Res.14; d- Öztan, 2011: 345, Lev 1b; e- Öztan 2012: 199, Res. 4)